

Дървовидната леска в България - автохтонен и ценен гървесен вид при климатичните промени

Доц. Красимира ПЕТКОВА - Лесотехнически университет,
Герхард ХУБЕР и Мухидин ШЕХО - Баварска служба
по горско семепроизводство и селекция, Тайзендорф, Германия

Климатичните промени са предизвикателство за горите и горското стопанство. Изборът на гървесни видове за залесяване може да осигури алтернатива за стабилизиране на неустойчивите горски насаждения. Чрез допълване на съществуващия асортимент от гървесни видове рискът може да се разпредели между различните гървесни видове. Произходът на репродуктивен материал играе централна роля при оценка на възможностите за култивиране на един гървесен вид.

Дървовидната леска (*Corylus colurna* L.) се среща естествено в нашите гори и се определя като особено ценен гървесен вид и в Европа. Тя се характеризира с ценна гървесина, поради което в страните, в които е разпространена в миналото, е изсичана повсеместно и са запазени само единични и много малки популации. Затова наличните насаждения с участие на дървовидна леска в България имат извънредно голямо значение. Те могат да се използват като източник на посевен материал, тъй като са най-приспособени към местните условия на месторастене. С добития посевен материал може да се произведат фиданки в държавните горски разсадници, наред с това посевен материал може да се продава и в други страни (например Германия), където поради толерантността на вида към климата е засилено търсенето.

Особености на дървовидната леска

Естественият ареал на дървовидната леска обхваща Балканския полуостров, Северна Турция и Кавказ, където се среща върху сухи и бедни почви и се отличава с добър растеж. Тя се счита за сухо- и студоустойчив вид. На богати и свежи месторастения растежът ѝ е сравним с този на горуна, а на плитки, сухи, бедни варовити почви дори го превъзхожда. Поради ограничената ѝ конкурентоспособност тя не образува насаждения.

Климатът в естествения ѝ ареал е континентален. Средната годишна температура варира от 5 до 13°C, а средната годишна валежна сума - от 570 до 800 милиметра. Дървовидната леска понася и температурни екстрими от - 38 до + 40°C. Среща се на разнообразни месторастения (от такива на плитки, бедни и сухи до дълбоки, преовлажнени и богати почви) и показва висок потенциал за приспособяване към почва и климат. Чрез развитието на мощен, проникващ на дълбочина до 3-4 м централен корен тя се настанява на скелетни месторастения и показва висока стабилност. Дървовидната леска проявява висока склонност към смесване с други дървесни видове, добра разложимост на мъртвата горска постилка и много ограничен инвазивен потенциал. В средния планински пояс се среща единично и на групи в букови, а в долния пояс - в дълбови насаждения. Върху много сухи месторастения в румънските Западни Карпати може да бъде намерена в смес със сребролистна липа, шестил и брекиня. Физиологичните ѝ способности за приспособяване и генетичните ѝ заложи досега са почти непознати.

Разпространение и условия на месторастене в България

Дървовидната леска се среща в планините на Западна България, Стара планина (особено Източна), Средна гора, Родопите, Витоша и горите на Североизточна България. Отделни изолирани находища има в северните и северозападните части на страната, включително в Дунавската равнина. Тя расте единично и пръснато в смесените широколистни гори заедно с други местни видове като бук, габър, горун, липи, ясени, брястове, брекиня, явор, полски клен, шестил, от 100 до 1400 м, даже и до 1900 м н.в., но най-често от

Фиг. 1. Изследвани насаждения от дървовидна леска в България (ДГС - гр. Елин Пелин, Клисура (ГТУ - Розино), Бяла, Върбица и Смядово). Големината на кръгчетата е пропорционална на големината на насажденията

300 до 800 м надморска височина. Най-добър растеж показва на богати и свежи северни склонове в букови, габърви и по-малко благоуново-церови насаждения. При благоприятен климат и месторастения върху добре влагозапасени почви дървовидната леска може да бъде намерена и на южни изложения. Тя е разпространена върху различни почвени типове - рендзини, кафяви и сиви, и по-малко канелени горски почви. Почвите са предимно средно- до силнокаменливи, глинесто-песъчливи и песъчливо-глинести, от много плитки до дълбоки, свежи до сухи, с алкална до неутрална реакция на почвения разтвор. В Източна Стара планина тя показва привързаност към карбонатни терени, където върху плитка, бедна и суха грубоскелетна почва тя постига значително по-голям дървесен запас от другите широколистни видове.

Месторастения

Общо са посетени и описани пет находища на дървовидна леска в България (в ДГС - гр. Елин Пелин, Клисура, Бяла, Върбица и Смя-

дово). Находищата могат да бъдат разпределени в три групи.

Първата група включва най-млади (40-50-годишни) насаждения с участие на дървовидна леска в Държавните горски стопанства в Клисуре и гр. Елин Пелин. Месторастенията са върху кафява горска почва, слабо до среднокаменлива, рохка, среднодълбока до дълбока, среднобогата до богата, свежа и свежа до влажна. В ДГС - Клисуре, основната скала е гранит, а в ДГС - гр. Елин Пелин - гнайс. Насажденията се намират на стръмни източни склонове и надморска височина от 800 м в ДГС - гр. Елин Пелин, до 1050-1100 м н.в. в ДГС - Клисуре. Дървовидната леска е разположена единично и на групи в насаждения от обикновен бук и обикновен габър с примес от явор, обикновена череша, горун, планински бряст, а в ДГС - Клисуре, и обикновена ела.

Значително по-добри условия на месторастение са установени в ДГС - Бяла, където дървовидната леска расте върху обикновен чернозем, но върху основна скала варовик. Месторастенето е богато, свежо, почвата е много дълбока, слабо каменлива. Осемдесетгодишната дървовидна леска е смесена със сребролистна липа, габър, полски бряст, обикновена череша, полски клен, бяла акация.

Третата група включва 100-120-годишни насаждения с участие на дървовидна леска в Държавните горски стопанства във Върбица и Смядово. Условията на месторастение са сходни - североизточни стръмни до много стръмни склонове върху сива горска почва, пясъчливо-глинеца, от среднодълбока до много дълбока, среднобогата до богата, свежа до влажна, основна скала пясъчник. Надморската височина във Върбица е 650 м, а в Смядово - 450 метра. Насажденията са букови. Наред с дървовидната леска участват горун, габър, едролитна липа, шестил, полски клен, планински ясен и цер.

Проект „CorCed“

В рамките на проект „CorCed“ се проучват възможностите за култивиране на дървовидната леска, атлаския и ливанския кедър в условия на климатични промени при сътрудничество с държавите, в които те се срещат естествено (в т.ч. България). Целта е да се изпитат различни произходи на трите дървесни вида при средноевропейски условия и да се оцени тяхната възможност за култивиране. Следва контролиран избор и подробно описание на насаждения при съответните природни условия, семействобиране от насаждения за семепроизводство в отделните държави, генетична характеристика на находищата и посевния материал и първа оценка на произходите от всеки дървесен вид. Планирани са следни-

Фиг. 2. Коренова система на 50-годишна дървовидна леска на структурно месторастение в ДГС - Клисуре (ГТУ - Розино)

Фиг. 3. Естествено възобновяване от дървовидна леска в ДГС - гр. Елин Пелин

Фиг. 4. 120-годишна дървовидна леска в ДГС - Върбица

те дейности по проекта:

- Установяване на контакти с компетентните органи и фенотипен подбор на подходящи насаждения за семепроизводство в естествения ареал на разпространение.
- Документиране на находищата, изпитване на качествата на посевния материал и генетична характеристика на репродуктивния материал.
- Отглеждане на посадъчен материал и фенологични наблюдения в разсадникови условия.
- Създаване на географски култури.
- Публикуване на резултатите от проекта.

В България при сътрудничество с Лесотехническият университет и държавните горски стопанства бяха избрани подходящи насаждения с участие на дървовидна леска. През юли 2016 г. беше направено описание на насажденията и бяха взети проби за генетичен анализ, а през есента беше извършено семействобиране. След окачествяване на посевните материали в Баварската служба по семепроизводство и селекция в Тайзендорф (Германия) посевният материал ще бъде подготвен за пролетен посев през зимата на 2016-2017 година. Резултатите от генетичната и фенотипната характеристика на популациите ще бъдат налични през лятото на 2017 година. С това първият избор на подходящи насаждения в България ще бъде приключен. Получените резултати ще се използват при избор на насаждения за семепроизводство в България от дървовидна леска.

Голямото генетично разнообразие, което играе значителна роля при променящите се условия на околната среда, трябва да се вземе под внимание и поради ограничения размер на находищата. За оценка на възможностите за култивиране на вида в България следва да бъдат създадени географски култури, въз основа на които да се разработят препоръки за подходящи произходи за използване в практиката. Заключителната обща оценка ще бъде направена, като се вземат под внимание приспособителната способност на дървовидната леска към климатичните условия и месторастенията, генетичните ѝ заложиби, растежни възможности и качество на дървесината, както и сухо- и студоустойчивостта и податливостта на вредители.

Наложително е запазване на наличните находища на дървовидната леска в България и ако имат потенциал, да им бъде даден статут на насаждения за семепроизводство.

Необходимо е да се вземат и спешни мерки за тяхната защита и подпомагане на естественото им възобновяване с лесовъдски мероприятия във всички горски стопанства, където в насажденията са налични повече от 5 дървета, както и при качествени реколти да се семействобира. Култивирането на дървовидната леска на подходящи месторастения трябва да се засили и подпомага. Наред с това мерките за разширяване на участието ѝ в горите на България, особено буковите, трябва да намерят място и в горскостопанските планове на съответните горскостопански единици.